LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

TRANSCHEGARAVIY SUV RESURSLARI: DAVLATLARNING XALQARO-HUQUQIY MAJBURIYATLARI VA MARKAZIY OSIYODA HAMKORLIK ISTIQBOLLARI

Sodiqova Nigina Bunyod qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti Biznes huquqi va sud himoyasi fakulteti mustaqil izlanuvchisi

Elektron pochta: sodikovanigina998@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish jarayonida davlatlar zimmasiga yuklatiladigan xalqaro-huquqiy majburiyatlar hamda ularni amalga oshirish bilan bog‘liq dolzarb masalalar tahlil qilinadi. Xususan, xalqaro suv huquqida shakllangan suv resurslaridan adolatli va oqilona foydalanish, boshqa davlatlarga sezilarli zarar yetkazmaslik hamda o‘zaro hamkorlik qilish prinsiplari huquqiy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot doirasida 1992-yilgi va 1997-yilgi xalqaro konvensiyalar qoidalari, Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasida suv munosabatlarini tartibga soluvchi huquqiy mexanizmlar hamda O‘zbekiston Respublikasining suv qonunchiligi qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, mintaqada suv resurslarini boshqarish jarayonida davlatlar manfaatlarini muvofiqlashtirish, axborot almashish va ehtimoliy nizolarning oldini olish masalalariga e’tibor qaratiladi. Tadqiqot yakunida transchegaraviy suv hamkorligining huquqiy va institutsional asoslarini takomillashtirishga qaratilgan takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so‘zlar: *transchegaraviy suv resurslari; xalqaro suv huquqi; xalqaro-huquqiy majburiyatlar; suvdan adolatli va oqilona foydalanish; sezilarli transchegaraviy zarar; davlatlararo hamkorlik; xalqaro konvensiyalar; Amudaryo; Sirdaryo; Markaziy Osiyo; O‘zbekiston Respublikasi.*

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

ТРАНСГРАНИЧНЫЕ ВОДНЫЕ РЕСУРСЫ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА ГОСУДАРСТВ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Содикова Нигина Бунёд кизи
Независимый исследователь факультета бизнес-права и судебной защиты Ташкентского государственного юридического университета
Электронная почта: sodikovanigina998@gmail.com

Аннотация. В статье анализируются международно-правовые обязательства государств, возникающие при использовании трансграничных водных ресурсов, а также актуальные вопросы их практической реализации. Особое внимание уделяется принципам справедливого и разумного использования водных ресурсов, предотвращения значительного трансграничного ущерба другим государствам и сотрудничества, сформировавшимся в международном водном праве. В рамках исследования сопоставляются положения международных конвенций 1992 и 1997 годов, правовые механизмы регулирования водных отношений между государствами Центральной Азии и водное законодательство Республики Узбекистан. Кроме того, рассматриваются вопросы согласования интересов государств при управлении водными ресурсами региона, обмена информацией и предупреждения возможных споров. По итогам исследования выдвигаются предложения по совершенствованию правовых и институциональных основ трансграничного водного сотрудничества.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Ключевые слова: трансграничные водные ресурсы; международное водное право; международно-правовые обязательства; справедливое и разумное использование водных ресурсов; значительный трансграничный ущерб; межгосударственное сотрудничество; международные конвенции; Амударья; Сырдарья; Центральная Азия; Республика Узбекистан.

TRANSBOUNDARY WATER RESOURCES: INTERNATIONAL LEGAL OBLIGATIONS OF STATES AND PROSPECTS FOR COOPERATION IN CENTRAL ASIA

Sodiqova Nigina Bunyod qizi
Independent researcher, Faculty of Business Law and Judicial Protection, Tashkent State University of Law
E-mail: sodikovanigina998@gmail.com

Abstract. This article examines the international legal obligations of States arising from the use of transboundary water resources and current issues related to their implementation. Particular attention is paid to the principles of equitable and reasonable utilization of water resources, the obligation to prevent significant transboundary harm to other States, and the duty to cooperate as developed in international water law. The study compares the provisions of the 1992 and 1997 international conventions, legal mechanisms governing water relations among Central Asian States, and the water legislation of the Republic of Uzbekistan. It also addresses the coordination of States' interests in regional water management, information exchange, and the prevention of potential disputes. The article

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

concludes with proposals aimed at improving the legal and institutional framework for transboundary water cooperation.

Keywords: transboundary water resources; international water law; international legal obligations; equitable and reasonable utilization of water resources; significant transboundary harm; interstate cooperation; international conventions; Amu Darya; Syr Darya; Central Asia; Republic of Uzbekistan.

KIRISH. Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish masalasi bugungi kunda xalqaro munosabatlarning faqat ekologik yoki iqtisodiy yo‘nalishiga tegishli muammo bo‘lib qolmay, davlatlar o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarning ham muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Buning asosiy sababi shundaki, suv oqimlari davlat chegaralariga bo‘ysunmaydi. Bir davlat hududida amalga oshiriladigan suv xo‘jaligi amaliyoti boshqa davlatning suv ta’minoti, qishloq xo‘jaligi, energetikasi va ekologik holatiga bevosita yoki bilvosita ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu jihatdan transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish masalasi bir davlatning ichki vakolatlari doirasidan chiqib, xalqaro huquq bilan tartibga solinadigan munosabatlar qatoriga kiradi.

Mazkur masalaning murakkabligi davlatlarning suvga bo‘lgan ehtiyojlari bir xil emasligida namoyon bo‘ladi. Ayrim davlatlar suv resurslaridan asosan gidroenergetika maqsadlarida foydalansa, boshqalari uchun sug‘orish, ichimlik suv ta’minoti va qishloq xo‘jaligi ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bunday sharoitda suvdan foydalanish tartibini faqat bir mamlakatning manfaatlaridan kelib chiqib belgilash boshqa davlatlarning manfaatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Demak, transchegaraviy suv munosabatlarida huquqiy muvozanatni ta’minlash davlatlarning o‘zaro kelishilgan harakatlarini talab etadi.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Markaziy Osiyo mintaqasida ushbu masala alohida dolzarblik kasb etadi. Amudaryo va Sirdaryo havzalari mintaqaning bir nechta davlatlari uchun umumiy suv manbai hisoblanadi. Mazkur daryolar havzasidagi suv resurslaridan foydalanish O‘zbekiston, Qozog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston va Turkmanistonning iqtisodiy va ekologik manfaatlari bilan bog‘liq. Mintaqa davlatlari mustaqillikka erishganidan so‘ng umumiy suv resurslarini boshqarish bo‘yicha yangi davlatlararo huquqiy va institutsional mexanizmlarni shakllantirish zaruriyati yuzaga kelgan. 1992-yil 18-fevralda Olmaota shahrida besh davlat tomonidan imzolangan davlatlararo suv manbalarini birgalikda boshqarish, ulardan foydalanish va muhofaza qilish sohasidagi hamkorlik to‘g‘risidagi bitim ana shu jarayonning eng muhim asoslaridan biri bo‘lib qoldi.

Xalqaro suv huquqining rivojlanishida Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1997-yil 21-maydagi “Xalqaro suv oqimlaridan kema qatnovi bilan bog‘liq bo‘lmagan maqsadlarda foydalanish huquqi to‘g‘risida”gi konvensiyasi muhim o‘rin tutadi [1]. Mazkur konvensiya xalqaro suv oqimlaridan adolatli va oqilona foydalanish, boshqa suv oqimi davlatlariga sezilarli zarar yetkazmaslik hamda hamkorlik qilish kabi prinsiplarni huquqiy jihatdan mustahkamlagan. Shu bilan birga, 1992-yil 17-martda qabul qilingan “Transchegaraviy suv oqimlari va xalqaro ko‘llarni muhofaza qilish hamda ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi konvensiya davlatlar o‘rtasidagi suv hamkorligining muhim xalqaro-huquqiy asoslaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston ushbu konvensiyaga 2007-yil 4-sentabrda qo‘shilgan [2].

O‘zbekiston Respublikasida suv munosabatlarini huquqiy tartibga solishning yangi bosqichi 2025-yil 30-iyuldagi O‘RQ-1076-sonli qonun bilan tasdiqlangan Suv kodeksining qabul qilinishi bilan bog‘liq. Kodeksning 157–160-moddalarida xalqaro hamkorlik, transchegaraviy suv obyektlaridan foydalanish va davlatlararo

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

suv nizolarini hal etishga doir qoidalar belgilangan. Xususan, 159-moddada transchegaraviy suv obyektlaridan foydalanish O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq amalga oshirilishi nazarda tutilgan. 160-modda esa davlatlararo suv nizolarini xalqaro shartnomalarga muvofiq, diplomatik kanallar, muzokaralar va o‘zaro maslahatlashuvlar orqali hal etishni ko‘zda tutadi.

Shu sababli mazkur tadqiqotning asosiy e’tibori xalqaro-huquqiy majburiyatlarning mazmunini aniqlash bilangina cheklanmaydi. Unda ushbu majburiyatlarning Markaziy Osiyo sharoitida amalda qay darajada ro‘yobga chiqarilishi, davlatlar manfaatlarini muvofiqlashtirish mexanizmlari va milliy qonunchilikning xalqaro standartlar bilan uyg‘unligi ham o‘rganiladi.

Tadqiqotning maqsadi transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlarning xalqaro-huquqiy majburiyatlarini tahlil qilish, Markaziy Osiyodagi mavjud hamkorlik mexanizmlarini baholash hamda O‘zbekiston qonunchiligi va mintaqaviy hamkorlik tizimini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari xalqaro suv huquqining asosiy prinsiplarini o‘rganish, tegishli xalqaro konvensiyalar va mintaqaviy bitimlarni qiyoslash, O‘zbekiston Suv kodeksining tegishli normalarini tahlil qilish, mavjud institutsional muammolarni aniqlash hamda ularning huquqiy yechimlarini asoslashni qamrab oladi.

ASOSIY QISM (MUHOKAMA VA NATIJA). Adabiyotlar tahlili. Tadqiqotning normativ-huquqiy asosini xalqaro suv huquqiga oid ko‘p tomonlama konvensiyalar, Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasida tuzilgan bitimlar va O‘zbekiston Respublikasining milliy qonunchiligi tashkil etadi. Xususan, 1997-yil BMT Suv oqimlari konvensiyasi [1], 1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasi [2], 1992-yil 18-fevraldagi Markaziy Osiyo davlatlarining “Davlatlararo suv

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

manbalarini birgalikda boshqarish va muhofaza qilish to‘g‘risida”gi bitimi [3] hamda O‘zbekiston Respublikasining 2025-yilgi Suv kodeksi [4] tadqiqotning asosiy huquqiy manbalari sifatida tanlandi. Ilmiy manbalar sifatida xalqaro suv huquqi, mintaqaviy suv boshqaruvi va davlatlararo hamkorlikka bag‘ishlangan tadqiqotlar hamda mintaqadagi suv infratuzilmasining huquqiy va institutsional asoslarini o‘rgangan ilmiy ishlar tahlil qilindi [5; 6].

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda formal-yuridik metoddan foydalanish orqali xalqaro-huquqiy hujjatlar va milliy qonunchilik normalarining mazmuni o‘rganildi. Bu metod, xususan, xalqaro konvensiyalarda mustahkamlangan majburiyatlarning huquqiy mohiyatini aniqlash hamda ularning O‘zbekiston qonunchiligida aks etish darajasini baholash imkonini berdi. Qiyosiy-huquqiy metod yordamida xalqaro konvensiyalar qoidalari Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasidagi mintaqaviy bitimlar va O‘zbekiston Suv kodeksining tegishli normalari bilan solishtiriladi. Bunda xalqaro va milliy tartibga solish mexanizmlari o‘rtasidagi o‘xshashliklar bilan bir qatorda, ularning amaliy qo‘llanishidagi farqlar ham e’tiborga olinadi. Tizimli tahlil metodi transchegaraviy suv munosabatlarini xalqaro, mintaqaviy va milliy darajadagi huquqiy mexanizmlarning o‘zaro bog‘liqligi nuqtayi nazaridan o‘rganishda qo‘llanildi. Shuningdek, tarixiy-huquqiy metod orqali Markaziy Osiyoda suv resurslarini birgalikda boshqarish tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari ko‘rib chiqildi.

Natijalar. 1. Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishning asosiy xalqaro-huquqiy prinsiplari. Xalqaro suv huquqida transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish davlatning mutlaq va cheklanmagan ixtiyoriga berilgan faoliyat sifatida qaralmaydi. Aksincha, har bir davlat o‘z hududidagi suv resurslaridan foydalanish huquqini amalga oshirishda boshqa suv oqimi

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

davlatlarining manfaatlarini ham hisobga olishi lozim. Ushbu yondashuv xalqaro suv huquqining bir nechta asosiy prinsiplari orqali ifodalanadi.

Birinchi muhim prinsip suvdan adolatli va oqilona foydalanish prinsipidir. 1997-yilgi BMT konvensiyasining 5-moddasiga ko‘ra, suv oqimi davlatlari xalqaro suv oqimidan o‘z hududlarida adolatli va oqilona foydalanishi kerak [1]. Bunda suv oqimidan foydalanish va uni rivojlantirish barcha manfaatdor davlatlarning ehtiyojlarini hisobga olgan holda, suv resurslaridan maqbul va barqaror foydalanishni ta’minlashga qaratilishi lozim. Mazkur prinsipning muhim jihati shundaki, u suv resurslarini davlatlar o‘rtasida mutlaq teng miqdorda taqsimlanishini anglatmaydi. Adolatli foydalanish har bir davlatning geografik joylashuvi, ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari, aholisi, suvga bog‘liqligi, mavjud va ehtimoliy foydalanish shakllari hamda boshqa tegishli omillarni hisobga olishni talab etadi. Konvensiyaning 6-moddasida aynan shu omillar ko‘rsatib o‘tilgan. Demak, adolatli taqsimot masalasi faqat suv miqdorini hisoblash bilan emas, balki undan foydalanishning umumiy sharoitlarini baholash bilan ham bog‘liq.

Ikkinchi muhim prinsip sezilarli transchegaraviy zarar yetkazmaslik majburiyatidir. 1997-yilgi konvensiyaning 7-moddasida suv oqimi davlatlari xalqaro suv oqimidan foydalanishda boshqa suv oqimi davlatlariga zarar yetkazmaslik uchun barcha tegishli choralar ko‘rishi belgilangan [1]. Agar shunga qaramay zarar yetkaziladigan bo‘lsa, uni yetkazgan davlat manfaatdor davlat bilan maslahatlashib, zararni bartaraf etish yoki kamaytirish hamda zarur hollarda kompensatsiya masalasini muhokama qilishi kerak bo‘ladi. Bu majburiyatni boshqa davlat hududida har qanday salbiy oqibat yuzaga kelmasligini kafolatlash talabi sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas. Muhim jihati davlatning ehtiyotkorlik bilan harakat qilishi, mavjud xavflarni oldindan bartaraf etishi va zarar ehtimolini

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

kamaytirish uchun tegishli choralarni ko‘rishidir. Shu sababli yirik suv xo‘jaligi yoki gidrotexnika loyihalarini amalga oshirishda ularning transchegaraviy ta’sirini oldindan baholash xalqaro hamkorlikning muhim vositasi hisoblanadi.

Uchinchi prinsip davlatlarning hamkorlik qilish majburiyatidir. Konvensiyaning 8-moddasida suv oqimi davlatlari xalqaro suv oqimidan maqbul foydalanish va uni yetarli darajada muhofaza qilishga erishish maqsadida suveren tenglik, hududiy yaxlitlik, o‘zaro manfaatdorlik va yaxshi niyat asosida hamkorlik qilishi belgilangan [1]. Hamkorlik qilish faqat umumiy bayonotlar yoki diplomatik uchrashuvlar bilan cheklanmasligi kerak. U muntazam ma’lumot olish, uni almashish, suv oqimini kuzatish, qo‘shma tadqiqotlar olib borish va muhim qarorlarni oldindan muhokama qilish kabi amaliy faoliyatni ham qamrab oladi.

To‘rtinchi prinsip axborot almashish va maslahatlashuv majburiyatidir. Konvensiyaning 9-moddasiga muvofiq, suv oqimi davlatlari xalqaro suv oqimining holatlari to‘g‘risidagi mavjud ma’lumot va axborotlarni muntazam ravishda almashib borishi kerak [1]. Bunday ma’lumotlar gidrologik, meteorologik, gidrogeologik va ekologik ko‘rsatkichlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Ushbu majburiyat suv resurslarini boshqarishda shaffoflikni oshiradi va davlatlarning bir-birining harakatlari to‘g‘risida yetarli ma’lumotga ega bo‘lishini ta’minlaydi.

2. Xalqaro konvensiyalarning transchegaraviy suv munosabatlaridagi o‘rni. 1992-yilgi UNECE Suv konvensiyasi transchegaraviy suv oqimlari va xalqaro ko‘llarni muhofaza qilishga qaratilgan muhim xalqaro hujjatlardan biridir. Uning asosiy maqsadi transchegaraviy ta’sirning oldini olish, uni nazorat qilish va kamaytirish, suv resurslarini oqilona hamda ekologik jihatdan asoslangan tarzda boshqarishdan iborat. Konvensiya taraflardan transchegaraviy ta’sirning oldini olish uchun tegishli choralarni ko‘rish, suv resurslaridan oqilona va adolatli

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

foydalanish hamda hamkorlikni rivojlantirishni talab qiladi [2]. Mazkur konvensiyaning muhim jihatlaridan biri ikki yoki undan ortiq davlatga tegishli suv havzalarini boshqarishda qo‘shma organlar faoliyatini rivojlantirishga e’tibor qaratilishidir. Bunday organlar orqali davlatlar suv resurslari holatini kuzatishi, ma’lumot almashishi, qo‘shma dasturlar ishlab chiqishi va yuzaga kelgan muammolarni maslahatlashuvlar orqali hal qilishi mumkin [6].

1997-yilgi BMT konvensiyasi esa xalqaro suv oqimlaridan foydalanishning umumiy huquqiy prinsiplarini tizimli tarzda belgilaydi [1]. Unda suvdan adolatli tarzda foydalanish va talofat yetkazmaslik majburiyatlari o‘zaro bog‘liq holda tartibga solib o‘tilgan. Bu ikki prinsipni bir-biriga qarama-qarshi qo‘yish mumkin emas. Masalan, davlatning o‘z hududida suvdan oqilona tarzda foydalanish huquqi boshqa davlatlarning manfaatlarini butunlay e’tiborsiz qoldirishga asos bo‘la olmaydi. Xuddi shuningdek, zarar yetkazmaslik majburiyati ham boshqa davlatning suv resurslaridan foydalanish huquqini mutlaq cheklash vositasi sifatida talqin qilinmasligi lozim bo‘ladi.

3. Markaziy Osiyoda davlatlararo suv hamkorligining shakllanishi. Markaziy Osiyoda mustaqillikdan keyingi davrda suv resurslarini birgalikda boshqarishning huquqiy asoslarini yaratish zarurati yuzaga keldi. Chunki mintaqadagi asosiy suv xo‘jaligi infratuzilmasi, suv omborlari, kanallar va gidrotexnika inshootlarining muayyan qismi avvalgi yagona xo‘jalik tizimi sharoitida shakllangan edi. Mustaqil mamlakatlar o‘rtasida ushbu obyektlardan foydalanish, ularni saqlash va suv taqsimotini muvofiqlashtirish bo‘yicha yangi kelishuvlar talab etildi.

1992-yil 18-fevraldagi bitim mintaqaviy suv hamkorligining asosiy huquqiy poydevorlaridan biri bo‘ldi. Bitimga ko‘ra, taraflar mintaqa suv resurslarining

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

umumiyligi va yaxlitligini e'tirof etgan holda, ulardan foydalanish va muhofaza qilishda teng huquqlar hamda umumiy mas'uliyatga ega ekanini belgilagan. Shuningdek, har bir davlat boshqa ishtirokchilarning manfaatlariga zarar yetkazishi, kelishilgan suv oqimi ko'rsatkichlaridan chetga chiqishi yoki suv manbalarini ifloslantirishi mumkin bo'lgan harakatlarning oldini olishi lozimligi nazarda tutilgan [3]. Mazkur bitim asosida Markaziy Osiyo davlatlarining Suv xo'jaligini muvofiqlashtirish davlatlararo komissiyasi (ICWC) faoliyati shakllangan. Komissiya mintaqadagi davlatlararo suv resurslaridan foydalanishni muvofiqlashtirish, suv iste'molining limitlari va suv omborlari rejimlarini kelishish kabi vazifalarni bajaradi. Uning faoliyati Markaziy Osiyoda joylashgan Amudaryo va Sirdaryo havzalari bo'yicha suv boshqaruvini muvofiqlashtirishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Biroq mintaqaviy hamkorlik mexanizmlarining mavjudligi barcha muammolar to'liq hal etilganini anglatmaydi. Ilmiy tadqiqotlarda davlatlarning suv va energetika manfaatlari o'rtasidagi tafovut, institutsional mexanizmlarning imkoniyatlari, moliyalashtirish va kelishilgan qarorlarning ijrosini ta'minlash masalalari mintaqaviy suv boshqaruvining dolzarb muammolari sifatida qayd etiladi [5].

4. O'zbekiston Respublikasining milliy qonunchiligida transchegaraviy suv munosabatlari. O'zbekiston Respublikasining 2025-yilda qabul qilingan Suv kodeksi milliy suv qonunchiligini tizimlashtirish va zamonaviy talablar asosida rivojlantirish yo'lidagi muhim huquqiy hujjat hisoblanadi. Kodeksning xalqaro hamkorlikka bag'ishlangan 28-bobida davlatlararo suv munosabatlarining asosiy yo'nalishlari va huquqiy mexanizmlari belgilangan [4]. Kodeksning 157-moddasida O'zbekiston Respublikasining suvdan foydalanish va uni muhofaza

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

qilish sohasidagi xalqaro hamkorligi xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari hamda O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga rioya qilishi asosida amalga oshirilishi belgilangan. Ushbu modda xalqaro shartnomalarni bajarish, transchegaraviy suv resurslari va suv obyektlari sohasida milliy manfaatlarni himoya qilish, suv xavfsizligini ta'minlash hamda Markaziy Osiyo davlatlari bilan o'zaro manfaatli hamkorlikni rivojlantirishni asosiy yo'nalishlari sifatida ko'rsatadi. Kodeksning 158-moddasida xalqaro hamkorlik mexanizmlari, jumladan, transchegaraviy suvning salbiy ta'sirining oldini olish, uni cheklash va kamaytirish bo'yicha qo'shimcha birgalikda tadqiqotlar hamda ishlanmalarni amalga oshirish nazarda tutilgan. Bu qoida xalqaro hamkorlikni faqat diplomatik kelishuvlar bilan cheklamasdan, ilmiy va amaliy faoliyat bilan ham bog'laydi. 159-modda transchegaraviy suv obyektlaridan foydalanish, suv xo'jaligi va suvni muhofaza qilish tadbirlarini O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq amalga oshirilishini belgilaydi. 160-modda esa davlatlararo suv nizolarini xalqaro shartnomalarda nazarda tutilgan tartibda hal etish, shuningdek diplomatik kanallar, muzokaralar va o'zaro maslahatlashuvlardan foydalanishni belgilaydi.

Ushbu normalarning ahamiyati shundaki, ular transchegaraviy suv munosabatlarida xalqaro shartnomalarning o'rnini milliy qonunchilik darajasida e'tirof etadi. Shu bilan birga, huquqiy normalarning mavjudligi ularning amaliy ijrosi avtomatik tarzda ta'minlanishini anglatmaydi. Buning uchun aniq tartib-taomillar, mas'ul organlar, ma'lumot almashish mexanizmlari va monitoring tizimlari samarali ishlashi lozim.

Muhokama. O'rganilgan xalqaro va milliy huquqiy hujjatlar transchegaraviy suv resurslaridan foydalanishda davlatlar zimmasiga bir-biri bilan

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

uzviy bog‘liq bo‘lgan majburiyatlar yuklatilishini ko‘rsatadi. Bular suvdan adolatli va oqilona foydalanish, boshqa davlatlarga sezilarli zarar yetkazmaslik, hamkorlik qilish va axborot almashish majburiyatlaridir. Ushbu majburiyatlarning har biri mustaqil ahamiyatga ega bo‘lsa-da, ularni alohida-alohida amalga oshirish kutilgan natijani bermasligi mumkin. Masalan, davlat suvdan adolatli foydalanish huquqiga ega ekanini asoslab, suv resurslaridan foydalanish bo‘yicha yirik loyihani amalga oshirishi mumkin. Biroq mazkur loyiha boshqa davlat hududiga sezilarli transchegaraviy ta’sir ko‘rsatishi ehtimoli mavjud bo‘lsa, manfaatdor davlatlar bilan axborot almashish va maslahatlashuv o‘tkazish zaruriyati yuzaga keladi. Demak, adolatli foydalanish huquqi oldindan xabardor qilish va hamkorlik majburiyatlarini inkor etmaydi.

Muhammad Mizanur Rahaman tomonidan olib borilgan tadqiqotda Markaziy Osiyodagi asosiy suv kelishuvlari xalqaro suv boshqaruvining bir qator tan olingan prinsiplarini o‘zida mujassam etgani, biroq ayrim huquqiy va institutsional kamchiliklari ham mavjudligi qayd etilgan [5]. Bu xulosa mintaqada yangi bitimlar qabul qilishdan tashqari, amaldagi kelishuvlarning bajarilishini ta’minlash mexanizmlarini takomillashtirish ham muhim ekanligini ko‘rsatadi.

Tahlil natijasida birinchi muhim masala sifatida davlatlar manfaatlarini muvofiqlashtirishning murakkabligi aniqlandi. Yuqori oqim davlatlarining suvdan foydalanish ehtiyojlari bilan quyi oqim davlatlarining sug‘orish va ekologik talablarini bir xil mezon asosida baholash qiyin. Bunday sharoitda faqat tarixan shakllangan suv ko‘rsatkichlariga tayanish yetarli bo‘lmasligi mumkin. Chunki suv miqdori, iqlim sharoiti, aholi ehtiyojlari va iqtisodiy faoliyat vaqt o‘tishi bilan o‘zgaradi. Shu sababli suv taqsimoti bo‘yicha kelishuvlar muntazam ravishda ilmiy ma’lumotlar va real ehtiyojlar asosida qayta ko‘rib chiqilishi maqsadga muvofiq.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Ikkinchi masala axborot almashishining amaliy samaradorligidir. Suv oqimi, suv omborlarining holati, mavsumiy suv chiqarishning rejimi, suv sifati va kutilayotgan gidrologik o‘zgarishlar haqidagi ma’lumotlarning o‘z vaqtida yetkazilishi davlatlar o‘rtasida ishonchni mustahkamlaydi. Ma’lumot yetarli bo‘lmagan sharoitda esa davlatlar bir-birining harakatlarini noto‘g‘ri baholashi yoki ehtimoliy xavflarni kech aniqlashi mumkin. Uchinchi masala institutsional mexanizmlarning imkoniyatlari va qarorlar ijrosi bilan bog‘liq. ICWC kabi mintaqaviy organlar davlatlararo muvofiqlashtirish uchun muhim platforma hisoblanadi. Biroq ilmiy adabiyotlarda bunday organlarning vakolatlari, moliyaviy ta’minoti, qarorlarni bajarish imkoniyati va davlatlararo manfaatlar o‘rtasidagi kelishuv masalalari ham muhokama qilinadi [5].

To‘rtinchi masala nizolarning oldini olish va ularni hal etish tartibining amaliy aniqligidir. O‘zbekiston Respublikasi Suv kodeksining 160-moddasida muzokaralar, maslahatlashuvlar va diplomatik kelishuvlar orqali nizolarni hal qilish nazarda tutilgan [4]. Bu yondashuv xalqaro huquqning tinch yo‘l bilan hal etish prinsipiga mos keladi. Biroq amaliyotda maslahatlashuvni qachon boshlash, qanday ma’lumotlar taqdim etilishi, muzokaralar uchun muddatlar va kelishuvga erishilmagan taqdirda keyingi bosqich qanday bo‘lishi kabi savollar alohida tartibga solishni talab qilishi mumkin. Shu o‘rinda muhim bir huquqiy jihatni qayd etish lozim: transchegaraviy suvdan foydalanish bo‘yicha barcha nizolarni avtomatik ravishda xalqaro sudga olib chiqish majburiyati mavjud emas. Nizoni hal etish usuli, avvalo, tegishli xalqaro shartnomalar va taraflarning kelishuvlari va roziligi bilan belgilanadi. Shu sababli mintaqaviy mexanizmlarda muzokara, maslahatlashuv, qo‘shma ekspertiza va vositachilik imkoniyatlarini rivojlantirish amaliy jihatdan muhimdir.

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

Muammo, yechim va samaradorlik istiqbollari. Yuqoridagi tahlil transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish sohasida mavjud huquqiy asoslar yetarli darajada shakllangan bo‘lsa-da, ularning amaliy samaradorligini oshirishga ehtiyoj borligini ko‘rsatadi. Bu borada yangi xalqaro prinsiplarni ishlab chiqishdan ko‘ra, amaldagi majburiyatlarning bajarilishini ta’minlaydigan aniq mexanizmlarni takomillashtirish muhimroq hisoblanadi.

Birinchidan, transchegaraviy ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan loyihalar bo‘yicha oldindan xabardor qilish tartibini kuchaytirish lozim. Yangi suv ombori, gidrotexnika inshooti yoki suv oqimiga ta’sir qilishi mumkin bo‘lgan boshqa loyiha rejalashtirilganda manfaatdor davlatlarga tegishli texnik va ekologik ma’lumotlarni o‘z vaqtida taqdim etish lozim. Bunday tartib davlatlarga loyiha oqibatlarining oldini olish va salbiy ta’sirini kamaytirish bo‘yicha takliflar kiritish imkoniyatini beradi. Ushbu taklif 1997-yilgi BMT konvensiyasining 11–19-moddalarida nazarda tutilgan rejalashtirilgan choralar yuzasidan xabardor qilish, axborot taqdim etish va maslahatlashuv mexanizmlariga mos keladi [1]. Ikkinchidan, mintaqaviy suv axborot almashish tizimini takomillashtirish lozim. Amudaryo va Sirdaryo havzalari bo‘yicha gidrologik ma’lumotlar, suv omborlarini to‘ldirish ko‘rsatkichi, suv chiqarish rejimi va suv sifati haqidagi axborotlar yagona mezonlar orqali muntazam almashilishi maqsadga muvofiq. Bunda ma’lumotlarning ishonchliligi, yangilanish davriyligi va barcha ishtirokchilar uchun foydalanish imkoniyatining ahamiyati muhim hisoblanadi. Axborot almashish faqat davlat organlari o‘rtasidagi yozishmalar bilan cheklanmasdan, raqamli monitoring tizimlari orqali ham yo‘lga qo‘yilishi mumkin.

Uchinchidan, mavjud mintaqaviy institutlarning institutsional imkoniyatlarini kuchaytirish taklif etiladi. Xususan, suv xo‘jaligini

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

muvofiqlashtirish davlatlararo komissiyasi doirasida qo‘shma ekspertlar guruhlarini rivojlantirish, ularning ilmiy-texnik salohiyatini oshirish va qarorlar ijrosini muntazam baholash mexanizmini joriy etish lozim. Bunday yondashuv mintaqaviy hamkorlikning faqat siyosiy kelishuvlarga bog‘liq bo‘lib qolmasdan, amaliy natijalarga yo‘naltirilishiga xizmat qiladi. To‘rtinchidan, suv va energetika manfaatlarini birgalikda hisobga olish mexanizmlarini rivojlantirish zarur. Markaziy Osiyoda ayrim davlatlar uchun suv omborlarining energetik rejimda ishlashi, boshqa davlatlar uchun esa sug‘orish mavsumida suvning yetarli hajmda yetib kelishi muhim. Shu sababli suv resurslarini boshqarishda faqat suv hajmi emas, balki mavsumiy ehtiyojlar, elektr energiyasi ishlab chiqarish, suv omborlarining texnik imkoniyatlari va ekologik talablar ham e’tiborga olinishi kerak. Bu borada suv-energetika almashinuvi bo‘yicha o‘zaro manfaatli kelishuvlar ishlab chiqilishi mumkin.

Beshinchidan, davlatlararo suv nizolarining oldini olish va ularni bosqichma-bosqich hal etish tartibini aniqlashtirish maqsadga muvofiq. Dastlab texnik ekspertlar darajasida maslahatlashuv, keyin vakolatli davlat organlari o‘rtasida muzokara, zarur hollarda esa diplomatik vositachilik mexanizmlaridan foydalanish mumkin. Bunda har bir bosqichning muddati, ishtirokchilari va taqdim etiladigan hujjatlar doirasini tegishli davlatlararo kelishuvlarda belgilash nizolarni cho‘zilib ketishining oldini oladi. Oltinchidan, milliy qonunchilik va xalqaro majburiyatlarning amaliy uyg‘unligini ta’minlash kerak. O‘zbekiston Suv kodeksining 157–160-moddalari xalqaro hamkorlik va transchegaraviy suv munosabatlarining asosiy yo‘nalishlarini belgilaydi [4]. Ushbu normalarning samaradorligini oshirish uchun ularni amalga oshiradigan idoraviy va idoralararo

LAW, POLICY AND SOCIETY ПРАВО, ПОЛИТИКА И ОБЩЕСТВО - HUQUQ, SIYOSAT VA JAMIYAT
ILMIY-TAHLILIY JURNAL
Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

tartib-taomillar, axborot almashish protokollari hamda qo‘shma mexanizmlarni rivojlantirish muhimdir.

Taklif etilayotgan mexanizmlarning samaradorligini baholash uchun bir nechta amaliy mezonlardan foydalanish mumkin: suv bo‘yicha ma’lumot almashishning muntazamligi, oldindan yuborilgan loyihalarning soni, qo‘shma monitoring tadbirlarining natijalari va nizolarni hal qilish uchun sarflangan vaqt. Bunday ko‘rsatkichlar hamkorlikning faqat hujjatlarda emas, balki amalda qanday natija berayotganini ham aniqlashga yordam beradi. Ushbu takliflar davlatning suveren huquqlarini cheklashga qaratilmagan. Aksincha, ularning asosiy maqsadi har bir davlatning qonuniy manfaatlarini xalqaro huquq talablari bilan uyg‘unlashtirish, o‘zaro ishonchni mustahkamlash va umumiy suv resurslaridan uzoq muddatli foydalanish imkoniyatlarini saqlab qolishdan iborat.

XULOSA. Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish davlatlarning hududiy suvereniteti, iqtisodiy manfaatlari va xalqaro huquqiy majburiyatlari o‘zaro kesishadigan murakkab munosabatlar sohasidir. Mazkur munosabatlarni tartibga solishda xalqaro suv huquqining adolatli va oqilona foydalanish, sezilarli zarar yetkazmaslik, hamkorlik qilish hamda axborot almashish prinsiplari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu prinsiplar davlatlarning suv resurslaridan foydalanish huquqini cheklamaydi, balki mazkur huquqni boshqa davlatlarning qonuniy manfaatlari bilan muvofiqlashtirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari Markaziy Osiyoda transchegaraviy suv hamkorligining muhim shartnomaviy va institutsional asoslari shakllanganligini ko‘rsatadi. Xususan, 1992-yilgi mintaqaviy bitim va Suv xo‘jaligini muvofiqlashtirish davlatlararo komissiyasi umumiy suv resurslarini boshqarishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, mavjud mexanizmlarning samaradorligi axborot

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

almashish, kelishilgan qarorlarning ijrosi, moliyaviy va institutsional imkoniyatlar hamda davlatlar manfaatlarini muvofiqlashtirish darajasiga bog‘liq.

O‘zbekiston Respublikasining 2025-yilgi Suv kodeksida xalqaro hamkorlik, transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish va davlatlararo nizolarni hal etishga oid normalarning mustahkamlanishi milliy huquqning rivojlanishida muhim qadamdir. Biroq, ushbu normalarning amaliy samaradorligi ularni amalga oshiruvchi aniq mexanizmlarning shakllantirilishi bilan bog‘liq. Shu munosabat bilan transchegaraviy ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan loyihalar yuzasidan oldindan xabardor qilish, muntazam axborot almashish, qo‘shma monitoringni rivojlantirish, mintaqaviy institutlarning salohiyatini oshirish va nizolarni bosqichma-bosqich hal etish tartibini takomillashtirish maqsadga muvofiq. Mazkur takliflar davlatlar o‘rtasidagi huquqiy hamkorlikni takomillashtirish bilan birga, mintaqadagi suv resurslaridan barqaror va adolatli foydalanishga ham xizmat qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, transchegaraviy suv resurslari davlatlar o‘rtasidagi raqobat manbai bo‘lishi shart emas. Aksincha, ularni xalqaro huquq talablariga muvofiq, o‘zaro ishonch va manfaatlar muvozanati asosida boshqarish mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishning muhim omiliga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Xalqaro suv oqimlaridan kema qatnovi bilan bog‘liq bo‘lmagan maqsadlarda foydalanish huquqi to‘g‘risidagi konvensiya. 1997-yil 21-may. BMT Bosh Assambleyasining 51/229-son rezolyutsiyasi.

2. BMT Yevropa iqtisodiy komissiyasi. Transchegaraviy suv oqimlari va xalqaro ko‘llarni muhofaza qilish hamda ulardan foydalanish to‘g‘risidagi konvensiya. Xelsinki, 1992-yil 17-mart.

Issue - 11(2026) / ISSN 3030-3052 Available at www.uznauka.uz

3. Qozog‘iston Respublikasi, Qirg‘iziston Respublikasi, O‘zbekiston Respublikasi, Tojikiston Respublikasi va Turkmaniston. Davlatlararo suv manbalarini birgalikda boshqarish, ulardan foydalanish va muhofaza qilish sohasidagi hamkorlik to‘g‘risidagi bitim. Olmaota, 1992-yil 18-fevral.

4. O‘zbekiston Respublikasining 2025-yil 30-iyuldagi O‘RQ-1076-son “O‘zbekiston Respublikasining Suv kodeksini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qonuni. URL: https://lex.uz/uz/docs/7655829

5. Rahaman, M. M. Principles of Transboundary Water Resources Management and Water-related Agreements in Central Asia: An Analysis. International Journal of Water Resources Development. 2012; 28(3):475–491. DOI: 10.1080/07900627.2012.684311.

6. United Nations Economic Commission for Europe. Guide to Implementing the Water Convention. Geneva: United Nations, 2013. ECE/MP.WAT/39.